MARS ET HISTORIA

12e jaargang nummer 1 - jan./febr. 1978.

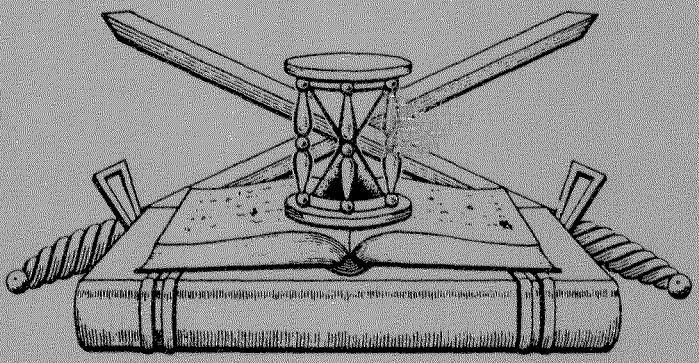

ORGAAN

VAN DE
NEDERLANDSE VERENIGING
TER BEOEFENING VAN DE
MILITAIRE HISTORIE

OPGERICHT 20 AUGUSTUS 1966

Beschermheer : Z.K.H. de Prins der Nederlanden

SAMENSTELLING VAN HET ALGEMEEN BESTUUR:

Voorzitter : F.L. Diekerhoff
Ondervoorzitter : C.A. Heshusius
1e Secretaris : H. Muller
Penningmeester : C.J. Kneppelhout
Archivaris : E.W. van Popta
Leden : jhr. D.J.H.N. den Beer Poortugael
B.C. Cats
J.P.C.M. van Hoof
J.C. Hopperus Buma
F.J. van Lier
F.J.A. Lutz
drs. G.J. van Ojen jr.
H. Ringoir
Adviseur : mr. Ch. L. M. Schaepman

ADRESSEN DAGELIJKS BESTUUR:

Voorzitter : Oranje Nassaustraat 1, Geldermalsen, Tel. 03455 - 1773
Ondervoorzitter : Wassenaarseweg 161, 's-Gravenhage, Tel. 070 - 248495
1e Secretaris : Willem III laan 14, Breda, Tel. 076 - 653239
Penningmeester : Edo Bergsmastraat 9, Doetinchem, Tel. 08340 - 23982

Contributie bedraagt per jaar min. ƒ 30,00, te storten op rek. no. 53.30.33.403 van de Algemene Bank Nederland N.V. te Doetinchem, ten name van de Nederlandse Vereniging Militaire Historie of op giro 29 40 790 van de Nederlandse Vereniging Militaire Historie te Doetinchem.

SAMENSTELLING REDACTIE-WERKCOMMISSIE:

Redactieadres : E.W. van Popta, Heliotrooplaan 356 L, 's-Gravenhage (Kijkduin), tel. 070 - 685168

J. van den Berg
J.P.C.M. van Hoof

SAMENSTELLING REDACTIE-ADVIESCOMMISSIE:

F.L. Diekerhoff
drs. G.J. van Ojen jr.
H. Ringoir

AFDELINGSCORRESPONDENTEN: Zie binnenomslag van de achterzijde.

MARS ET HISTORIA

12e jaargang
nummer 1
jan./febr. 1978.

De 'NEDERLANDSE VERENIGING TER BEOEFENING VAN DE MILITAIRE HISTORIE', opgericht op 20 augustus 1966 en erkend bij K.B. no. 50 van 14 juni 1968, is er voor allen, die zich verdiepen in de studie van geschiedenis, ceremonieel, tradities, uniformen, emblemen, wapens en onderscheidingen van militaire- en semi- militaire organisaties, meer in het bijzonder die van Nederland en de (voormalige) overzeese Rijksdelen.

INHOUD

Bestuursmededelingen.

- Filmmiddag Legermuseum Leiden, 25 februari a. s.
- 2e opgave van wijzigingen op de ledenlijst 1977.

Militariade door F.J. van Lier

Nieuwe emblemen door B.C. Cats.

Nog eens enige Nederlandse historische verdedingswerken in Zuid-Afrika door A.F. Lancker.

Een geheimzinnige Hollandse eihandgranaat door J.F.J. Bonewit.

Uit het dagboek van luitenant Donck (VII) door C.A. Heshusius.

-*-*-

BESTUURSMEDEDELINGEN

Filmmiddag Legermuseum Leiden, 25 februari a. s.

Op 25 februari a. s. zal er voor de leden van onze vereniging in het Koninklijk Nederlands Leger- en Wapenmuseum 'Generaal Hoefer'. Pesthuislaan 7 te Leiden een aantal films vertoond worden uit de periode tussen de beide wereldoorlogen.
Op het programma staan:

- een gedeelte uit een propagandafilm van de vereniging 'Ons Leger' uit de jaren dertig, met als inhoud enige instructie-filmpjes uit die tijd,
- een reportage van de legerdag, gehouden in Amsterdam in 1938,
- een militair journaal uit de mobilisatie 1939-1940,
- een filmverslag van de overdracht van het legercommando te Bandoeng (Nederlands-Indië), eind jaren dertig,
- enkele filmimpressies van de Koninklijke Marine uit de periode 1920-1935 (pantserschip Tromp, parade Mariniers, pantser dekschip Holland, vlootoefeningen, onderzeeboten enz.).

Bij de landmachtfilms zonder geluid zal kol. b.d. C.A. Heshusius het commentaar verzorgen.
De filmvertoning begint om 10.30 uur.
Het Legermuseum ligt achter het centraal station.

2e OPGAVE VAN WIJZIGINGEN OP DE LEDENLIJST 1977

Nieuwe leden:

406	G.E.M. Janssens	Zandberglaan 23 Breda-4304	algemeen
407	H. van Wingerden	Beethovenstraat 18 Nieuwegein-2544	4, 15
408	Collectie Mil. Traditie	Hoofdstraat 94 Driebergen-2760	Ned. alg., 1, 5, 6 (m.n. blanke wapens) 7, 9, 11 (m.n. commando- en para-acties).
409	G.E. van der Werff	Titiaanstraat 9 1077-RC- Amsterdam-1009	14, 21, (m.n. boeken en prenten).
410	F.J. Snijder van Wissenkerke	Karveel 48-72 Lelystad-7148	4, 5,20.
411	Mevr. R. Geurtsen-van Leeuwen	Goudenregenstr. 320 's-Gravenhage-2024	algemeen.

412	Thermoplastics BV Heraldische schilden en emblemen, t. a. v. J. van Welie sr.	James Wattweg 2 Vlaardingen-3170	algemeen
413	W. H. M. Geertsen	Burg. van Grotenhuisstr. 31 Oosterhout-4390	
414	D. A. A. Beumer	Hazelaarstraat 46 Arnhem	1, 3, 4, 5, 11, 13, 15, 19, 20.
415	H. W. Prillevitz	Gruttostraat 53 Rotterdam	algemeen
416	Mgr. Bischop Albert van Gorkum D. D.	Resedalaan 17 8460-St. Idesbald Koksijde-België	1, 2, 3, 4, 10, 15, 16, 17, 20 21.

Van de volgende leden zijn de adressen gewijzigd:

119	Philip H. Buss M. A.	46 Tile Kiln Hill Blean, nr. Canterbury Kent CT2-9EE, Great Britain
277	J. Eckhardt	Van Maerlantlaan 70, 's-Gravenhage-2032
363	drs. J. P. C. M. van Hoof	Balistraat 12, 's-Gravenhage
374	E. C. Spierenburg	p/a Hotel Flipper, Borssenburgstraat 5 Amsterdam
376	K. van der Ham	Zocherstraat 21, Wijk bij Duurstede.

Wegens opzegging van het lidmaatschap komen de volgende nummers te vervallen:

202	H. J. Schakelaar
220	H. L. P. Mauer
284	A. Th. J. Jacobs
343	H. van Nimwegen.

Exemplaren van de ledenlijst zijn te bestellen bij de penningmeester en wel door overmaking van f 1,50 per stuk op gironummer 29 40 790 van de Nederlandse Vereniging Militaire Historie te Doetinchem onder vermelding van '..... ex. ledenlijst'.

MILITARIADE

door F. J. van Lier.

zijnde voor onze leden mogelijk wetenswaardige zaken voor u uit vele bronnen vergaard.

1. Mag ik ditmaal beginnen met u en de uwen het allerbeste te wensen voor 1978!
   En moge ook onze vereniging dit jaar groeien en bloeien.
   Indien u zich eens verdienstelijk zou gaan maken met het schrijven van een artikel voor ons blad, ontmoet dat bij de redactie vast géén kritiek!
   Aanleidingen zijn er - ook in 1978 - genoeg. Ik noem het 150-jarig bestaan van de KMA, het 60-jarig gedenken van het einde van de eerste Wereldoorlog, het 65-jarig bestaan van de Koninkijke Luchtmacht, het 50-jarig gedenken van de eerste steenlegging (door H. K. H. Prinses Juliana) voor het historisch museum Grenadiers en Jagers te Waalsdorp en de 165e verjaardag van onze onafhankelijkheid (17 november 1813).

2. Wapenliefhebbers en wapenverzamelaars worden gewezen op een nieuw groot standaardwerk over de geschiedenis van wapens en van de wapentechniek, getiteld 'Buch der Waffen'. Het boek behandelt de ontwikkeling van wapens vanaf de steentijd tot nu en is voorzien van bijna 800 illustraties, grotendeels in kleuren. Auteur is William Reid, directeur van het 'National Army Museum' te Londen.
   Het boek kost DM 88.-- en is te bestellen via de boekhandel of bij ECON-Verlag, Postfach 9229 te 4000 - Düsseldorf 1, BRD.

3. In de 'Black and Barbican Towers' van Cardiff Castle en in de aangrenzende 'Portcullis Chamber' van dat kasteel is een nieuw regimentsmuseum ingericht van het 'Welch Regiment'. Het is eind 1977 geopend.

4. Er zijn recent twee voor onze leden interessante Landmachtorders verschenen, namelijk:
   LaO 77023 (code 23-2/14): Vaststelling bepalingen inzake rangschikking, oprichtingsdata en genealogieën van eenheden der Koninklijke Landmacht.
   LaO 77024 (code 91.5/10): Vaststelling inspectie- en defileermarsen.

5. Op 1 mei 1978 viert de Hogere Krijgsschool haar 110-jarig bestaan.
   Wellicht een gelegenheid om de Historische Verzameling Hogere Krijgsschool te gedenken met een goede gave. De verzameling kan nog uitgebreid worden met onder meer:
   - uniformen van de Generale Staf,
   - documenten, boeken, menukaarten, prenten, foto's en schetsen,
   - oefenverslagen, kaarten etc.

   Ook financieel kan men de verzameling steunen en wel door een schenking van *f* 25,-- op gironummer 1962140 t. n. v. Penningmeester Stichting Historische Verzameling HKS te 's-Gravenhage.

6. Wij ontvingen het eerste nummer van een nieuw driemaandelijks tijdschrift over Belgische uniformologie en krijgsgeschiedenis, genaamd 'Militaria Belgica'.
   Het wordt uitgegeven door de Koninklijke Vereniging van vrienden van het Koninklijk Museum van het Leger en voor de Krijgsgeschiedenis, naast het reeds langer verschijnende 'Belgische tijdschrift voor militaire geschiedenis'.

Dit nieuwe tijdschrift zal zich voornamelijk wijden aan tradities, uniformen, kentekens, afstamming van eenheden etc.
In dit overigens keurig uitgevoerde eerste nummer vinden we o.m. een uitgebreide studie over de tenue van het 1e Regiment Belgische Kurassiers.

7. Op het gebied van de militaire muziek verscheen een interessant boek van Raoul F. Camus onder de titel 'Military Music of the American Revolution'. Het 218 bladzijden tellende boek werd uitgegeven door 'The University of North Carolina Press' en kost $ 14.95. Het boek is eigenlijk een gedeelte van een dissertatie van Dr. Camus en bevat een schat aan zorgvuldig gedocumenteerde informatie, waarvan veel nooit eerder werd gepubliceerd. Het boek is geïllustreerd met foto's en geeft in de bijlagen onder meer de bronnen van militaire muziekpartituren.

8. Vrienden die een bezoek aan Engeland willen brengen vroegen om adressen van zaken, die 'in militaria doen'.
Welnu, hiervolgen er enige:
- J.B. Hayward & Son, 17 Piccadilly Arcade, London S.W. 1 Y. 6 NL (decoraties, ridderorden etc.);
- The Parker Gallery, 2 Albemarle street, Piccadilly, London W. 1 x 3 HF (prenten, schilderijen etc.);
- Michael J. Stutty, 17a Ryder street, St. Jame's, London S.W. 1 (militair porcelein);
- A.A. Johnston, Pitney - Langport, Somerset (militaire boeken en prenten);
- Geoff White, 11 Embercourt Drive, Backwell, Bristol BS 19, 3 HU (militaria algemeen);
- The Woodford Bookshop, 33 Victoria Road, South Woodford E 18 1 LJ (boeken, ridderorden etc.);
- Roger Verner & Son, South street, Crowland, Peterborough PE 6 QAJ (cap badges e.d.);
- Seaby, 11 Margaret street, London W 1 N 8 AT (orders and decorations);
- R.H.S. Spaight, 18 The Vineyard, Richmond, Surrey (militaire boeken);
- Victor Sutcliffe, Acre Edge, Acre street, Stroud GL 5 1 DR (militaire boeken);
- Kent Arms, stand 36, New Bond street Antique Centre, London W 1 (uniformen e.d.).

9. Van Lt. Col. Andrew W. Winiarczyk USA-Ret ontvingen we een set van twee vellen met de korpsemblemen in kleuren van de 14th Armored Division 'Liberators'. Het bevat alle in de tweede wereldoorlog bij deze divisie gebruikte onderdeelsemblemen. De set is te verkrijgen bij de 14th Armored Division Association Inc., 506 East Grand street, Nanticoke, Pennsylvania 18634, U.S.A. Kosten $ 3.50 (inclusief porto).

10. De nieuwe geschenk - boekengids van het Spectrum is uit.
Daaruit blijkt, dat ook op het gebied van onze belangstelling boeken niet persé duur hoeven te zijn. Kalendarium van de wereldgeschiedenis ƒ 5,80;
Kalendarium, geschiedenis van de lage landen: ƒ 7,10.

11. 'World Models' van oktober 1977 bevat naast een heel mooie kleurenplaat van de Queen's Own Madras Sappers and Miners, 1890, enige goede artikelen voor de modelbouwers, zoals:
   - Dornier 217 N-2 nightfighter,
   - Self propelled Artillery of the British Army,
   - Gloster Gladiator,
   - Making a universal Carrier Mk 1,
   - Battle of Stalingrad.

12. Uitgeverij 'De Vuurbaak', Postbus 189 te Groningen, heeft het aangedurfd om de historische platen van Isings(weet u nog wel, van de lagere school, die prachtige wandplaten!) uit te gaan geven in boekvorm.
   Resultaat: 5 welverzorgde boeken met per deel 8 platen op formaat 50 x 35.
   Iedere plaat wordt begeleid door drie verhalen, te weten een over het betreffende gedeelte van onze geschiedenis, een over de plaat van Isings en een verhaal voor de jeugd naar aanleiding van de plaat.
   De prijs voor het werkelijk prachtige werk is ƒ 250,--.
   De titel waaronder het verschijnt is: 'Gulden Sporen'.
   Van harte aanbevolen! (tip van ons lid J. Albarda).

NIEUWE EMBLEMEN

door B. C. Cats.

In 1975 is in de Nationale Sector van de Koninklijke Landmacht een ingrijpende structuurwijziging tot stand gekomen.
In het kader van deze herstructurering zijn de drie Territoriale Bevelhebberschappen, t. w. TBOost, TBWest en TBZuid per 1 september 1975 opgegaan in het Nationaal Territoriaal Commando, waarvan de staf is gevestigd te Gouda.

Het mouwembleem voor de Territoriale Troepen, reeds ingesteld bij Ministeriële Beschikking van 24 september 1955, GS nr. 212.522 (Landmachtorder nr. 55251 codenr. 57.24) blijft in gebruik voor het nieuwe NTC. Voor velen is dit embleem bekend als 'de steek onder water'. Het bestaat uit een schild met stompe benedenhoeken, de bovenste helft wit, de onderste licht nassaublauw. Over het horizontale midden twee gegolfde banen, de bovenste licht nassaublauw, de onderste wit, beide 5 mm breed. Over het verticale midden van het schild een naar boven gericht Romeins zwaard in ponceaurood (zie afb. 1). Het zwaard symboliseert de krijgsmacht, de gegolfde banen de grote rivieren in ons land, dus het territoriale karakter, terwijl de kleuren rood, wit en blauw herinneren aan onze vlag en daardoor het nationale verband accentueren.

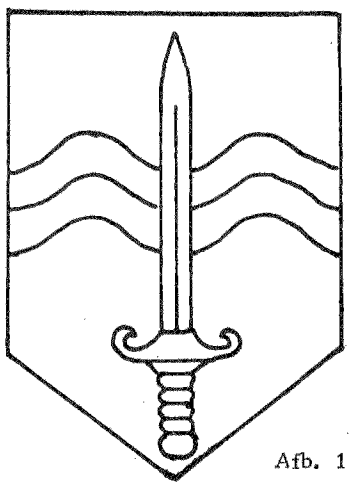

Afb. 1

De vaststelling van het embleem geschiedde indertijd op grond van een in 1955 uitgeschreven prijsvraag. De keuze viel op het ontwerp, ingezonden door de korporaal E. S. Rooseboom van het District Zuid-Holland der Nationale Reserve.

Naast het Nationaal Territoriaal Commando werden in 1975 nog een aantal, op nationaal niveau opererende commando's ingesteld, die in spreektaal wel eens de Nationale- Sectorzuilen worden genoemd. Het waarom van deze benaming wordt duidelijk als we weten dat elk van deze zuilen belast is met een specifieke functie en dat zij te zamen het gehele gebouw van de Nationale Sector ondersteunen, alles onder het wakend oog van de Bevelhebber der Landstrijdkrachten.

Nationaal Logistiek Commando

In dit patroon werd per 1 september 1975 het Nationaal Logistiek Commando opgericht. Dit commando is verantwoordelijk voor de derde tot en met vijfde echelons logistieke installaties (depôts, werkplaatsen, enz.). Voor de militairen, ingedeeld bij de staf en de eenheden van het NLC werd per Landmachtcirculaire nr. 003/77 codenr. 57. 72/1 van de Bevelhebber der Landstrijdkrachten dd. 1 september 1977 een mouwembleem, thans Indelingsembleem genoemd, ingesteld dat geënt is op het reeds bestaande embleem van het Nationaal Territoriaal Commando.
Op dezelfde ondergrond als het NTC-embleem is het zwaard vervangen door vier ponceaurode, in ruitvorm geplaatste, zespuntige sterren, (zie afb. 2) symboliserend de elementen van de logistiek, te weten: bevoorrading, onderhoud, transport en geneeskundige afvoer, en bovendien symboliserend dat in de stafstructuur logistiek de vierde afdeling of sectie is.

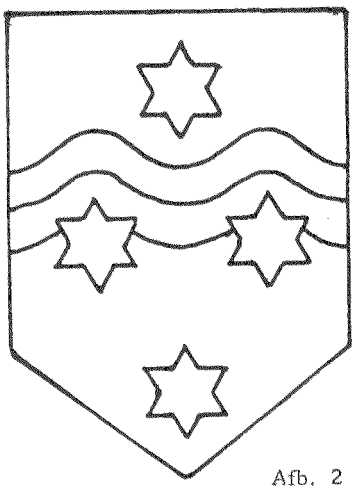

Afb. 2

Commando Verbindingen Koninklijke Landmacht

Op 1 februari 1976 werd het CVKL opgericht, hetwelk in zich verenigt, de verbindingsbataljons in de Nationale Sector alsmede de stafelementen op verbindingsgebied binnen de Staf BLS en de Staf NTC.
Onder de taken van het Verbindingscommando Koninklijke Landmacht vallen o. a. de dagelijkse leiding van het algemeen verbindingsstelsel der KL, alsmede de bestudering van nieuwe ontwikkelingen op het gebied van de telecommunicatie en electronica en de daaruit voortvloeiende aanpassing van systemen, procedures en doctrines.
Landmachtcirculaire nr. 003/77 van de BLS d. d. 1 september 1977 stelt tevens het mouwembleem in voor het CVKL,

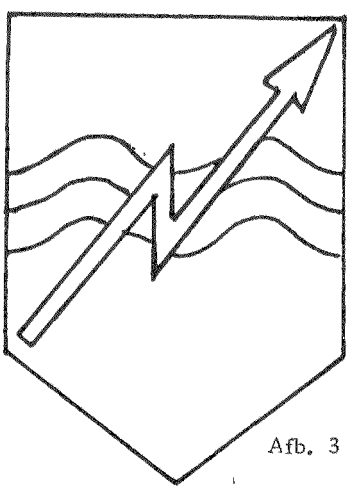

Afb. 3

te weten het bestaande schild van het NTC met in plaats van het zwaard een diagonaal geplaatst opwaarts gerichte ponceaurode bliksemschicht, ontleend aan het wapenembleem van de verbindingsdienst (zie afb. 3).

Geneeskundig Commando Koninklijke Landmacht

Op 1 september 1975 werd opgericht en op 1 maart 1976 in bedrijf gesteld, het GCKL. Het Geneeskundig Commando voert het bevel over de territoriale geneeskundige eenheden, zoals hospitalen, regionale en lokale militaire ziekeninrichtingen en de kazerne-geneeskundige detachementen. Bij Landmacht circulaire nr. 003/77 van de BLS dd. 1 september 1977 is het mouwembleem voor het GCKL vastgesteld, zijnde het schild van het NTC met in plaats van het zwaard, verticaal in het midden een ponceaurood esculaapteken (zie afbeelding 4).

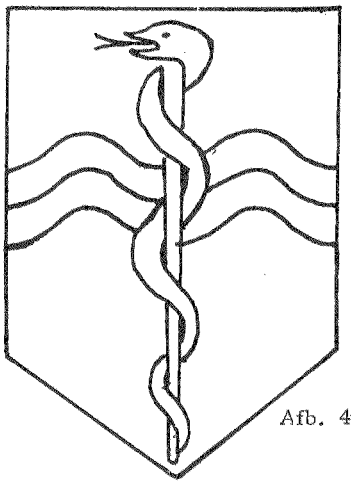

Afb. 4

Commando Opleidingen Koninklijke Landmacht

Rest thans nog de invoering van een mouwembleem voor de oudste zuil binnen de organisatie van de BLS, n. l. die van het COKL, waaronder alle opleidingen ressorteren, behalve de Koninklijke Militaire Academie en de Hogere Krijgsschool. Reeds zes jaar geleden werd een embleem voor het Commando Opleidingen KL ontworpen, zijnde een nassaublauw schild waarin afgebeeld een schelp, bekend onder de naam kokkel, waarop in het midden geplaatst een koninklijke kroon.
Hieronder een lint met de afkorting COKL (zie afbeelding 5). Het is deze afkorting die, achter elkaar uitgesproken, heeft geleid tot het ontwerp van dit embleem. In het kader van het toekennen van mouwemblemen voor ALLE onder de BLS ressorterende commando's zou het zeker zinvol zijn thans een COKL-embleem als stoffen indelingsdistinctief te introduceren.

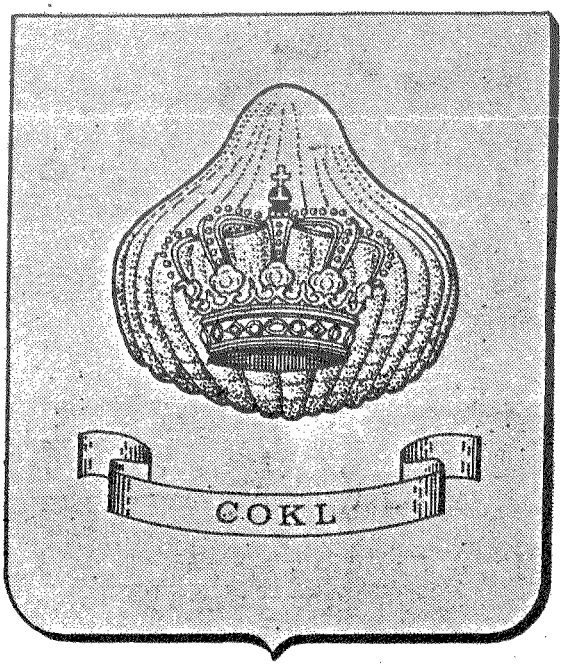

Afb. 5

NOG EENS ENIGE NEDERLANDSE HISTORISCHE VERDEDIGINGSWERKEN IN ZUID-AFRIKA

door A. F. Lancker.

Nu alle ogen zijn gericht op zuidelijk Afrika en velen graag verontwaardigd reageren op zaken waarvan zij de achtergronden niet kennen, maar wel ogenblikkelijk pasklare oplossingen weten voor problemen waarmee een ander land reeds jarenlang worstelt, nú lijkt het mij wel zinvol nog eens in herinnering te doen brengen dat de huidige agitatie zich richt tegen een natie die door Hollanders is gesticht en wier nazaten nog steeds hierin zijn opgenomen.
Wat mijn studieterrein betreft ben ik ons lid, dr. kol. Jan Ploeger te Pretoria zeer erkentelijk voor de tip die hij mij heeft gegeven en de toezending van helaas verfrommeld overgekomen fotocopieën uit het tijdschrift Lantern, waarin was opgenomen het verslag inzake de door de Heer Mervyn Emms, curator van het Postmuseum te Pretoria, verrichte onderzoek naar historische Hollandse verdedigingswerken.
De zuidafrikaanse ambassade te Den Haag had de vriendelijke geste mij een puntgaaf exemplaar te schenken van evengenoemd tijdschrift.
Naar ik moet aannemen is er hier te lande weinig, zo niet niets bekend van wat de Heer Mervyn Emms heeft kunnen vinden.
Officieel is 6 april 1652 de stichtingsdag van de Kaapkolonie, maar reeds tientallen jaren daarvoor deden schepen van de Verenigde Oostindische Compagnie (VOC) evenals die van andere naties de Kaap aan om verversingen in te nemen en om zieken gelegenheid te geven weer op verhaal te komen.
De moeilijkheden die men van de Hottentotten ondervond tijdens het vers water innemen en het aan de wal verzorgen van de zieken, waren echter van dien aard dat bij de weinige landingsplaatsen aan de ongastvrije kust een fortje moest worden opgericht ter bescherming van lijf en goed.
Onze Joris van Spilbergen maakte hiervan reeds gewag in 1601.
Van het door hem gebouwde fortje is echter niets naders bekend.
In 1640 liet Nicolaus de Graaf zijn tentenkamp beschermen door een aarden wal, bewapend met twee kanonnen die de ingang bestreken.
Vier jaren later liep de 'Mauritius Eilandt' op de rotsen. Weliswaar gelukte het een ander schip haar er af te krijgen, maar zij bleek zo beschadigd te zijn dat zij bij de Zoutrivier aan de grond moest worden gezet.
Ter plaatse werd een fort opgericht van vaten(!) en bewapend met één kanon om de 340 schepelingen voorlopig onderdak en bescherming te bieden.
Later werd het fort verkleind en de bewapening opgevoerd tot twaalf zware kanonnen waardoor, zonder afbreuk te doen aan het defensief vermogen, de bezetting kon worden teruggebracht tot 100 man.
Nog heden ten dage is de Westkust van Zuid-Afrika voor de scheepvaart minder aanlokkelijk, laat staan in de tijd van de zeilvaart.
Na de 'Mauritius Eilandt' volgde op 25 maart 1647 de 'Haerlem'; zij liep circa veertien kilometer ten noorden van het latere Kasteel De Goede Hoop nabij de Rietvlei op de kust.
De overlevenden bouwden op een steile zandheuvel dicht bij het wrak een fort, dat de toepasselijke naam 'Zandenberg' kreeg.

De watervoorziening kon worden verzorgd door een gegraven put van twintig meter diepte waarin zoet water opwelde.
De van zand opgeworpen wallen waren circa drie meter hoog, beplant met doornig gewas en beschermd door aangepunte staken die horizontaal in de wallen waren gestoken; de droge gracht was beplant met doornachtige struiken.
Afgaande op de summiere gegevens moet het fort een vierkant zijn geweest van circa 35 x 35 meter, op welks hoeken geschut stond opgesteld. Aan de noordwestzijde was een hoornwerk aangebouwd waarop een batterij van drie stukken stond.
Recent hebben onderzoekers, waaronder de auteur Mervyn Emms, de plaats bezocht waar het fort vermoedelijk heeft gestaan. De zandduinen zijn er nog, maar zoals was te verwachten, van het eigenlijke fort was geen spoor meer te ontdekken.
Wel vond men bij het strand een stuk van een eikenhouten balk, door zeeworm aangevreten, waarop nog duidelijk sporen van koperen klinknagels zichtbaar waren. Men houdt het er voor dat dit stuk hout van de 'Haerlem' afkomstig is.
Maar onze voorvaderen hebben meer aan de Kaap gebouwd. Over het alom bekende Kasteel de Goede Hoop is zoveel geschreven dat elk woord in dit artikel hieraan gewijd overbodig is.
In october 1652 werd besloten aan de mond van de Zoutrivier een traansmelterij op te richten. Aangezien het bedrijf niet reukloos zou zijn, mocht het niet onder de wallen van het Kasteel komen te liggen, maar een paar kilometer ten oosten er van.
Ter bescherming van deze smelterij tegen Hottentotten; waar robbenspek zou worden verwerkt, werd een redoute opgeworpen, van waaruit ook een wakend oog op de riviermond kon worden gehouden. De afmetingen bedroegen 12 x 12 meter; de wallen bestonden uit aarde en houten palissaden.
Het zal wel niemand verbazen dat deze redoute de naam 'Tranenborg' kreeg.
Maar reeds na twee jaren bleek 'Tranenborg' aan verval te lijden en werd het vervangen door de redoute 'Duynhoop', gelegen op een duintop en eveneens 12 x 12 meter groot.
De bewapening bestond uit twee twaalfponders.
In de collectie Leupe van het Algemeen Rijksarchief te Den Haag is een bouwplan van dit fortje.
Een geheel ander type verdedigingswerk was de redoute 'Coornhoop'. Deze was van steen opgetrokken op een vierkant van 5 x 5 meter, had twee verdiepingen en een plat dak waarop een uitgekraagde borstwering, waarachter twee kanonnen van het VOC-schip 'Maria' stonden opgesteld. Wij zijn nog lang niet klaar met de bouwactiviteiten op versterkingsgebied aan de Kaap, die hoofdzakelijk gericht waren op het tegengaan van landingen van vreemde schepen en het roven van vee en gewassen door Hottentotten, maar in het kader van ons orgaan zal ik het hierbij laten.
De meeste andere werken betreffen overigens toch maar wachthuizen, welke al dan niet van geschut waren voorzien.

De mogelijkheid niet uitsluitend dat de namen van de diverse werken op bijgaand kaartje als gevolg van de verkleinde reproductie niet voldoende leesbaar zullen zijn, laat ik hieronder deze namen nog eens volgen en wel van noord naar zuid,
respectievelijk van west naar oost:

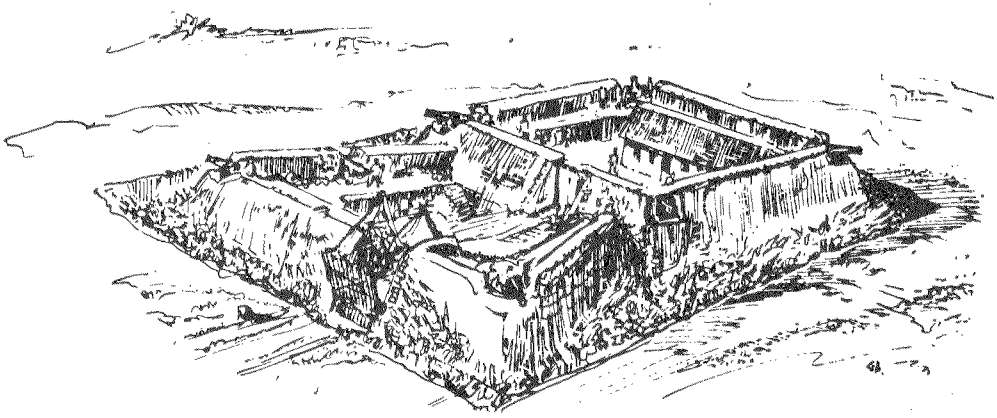

Fort Zandenberg

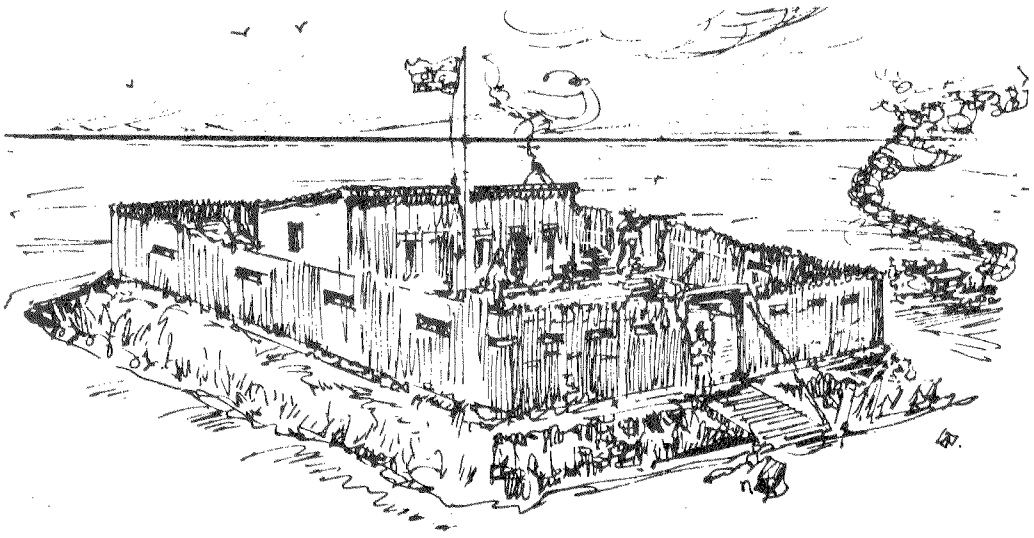

Fort Tranenborg

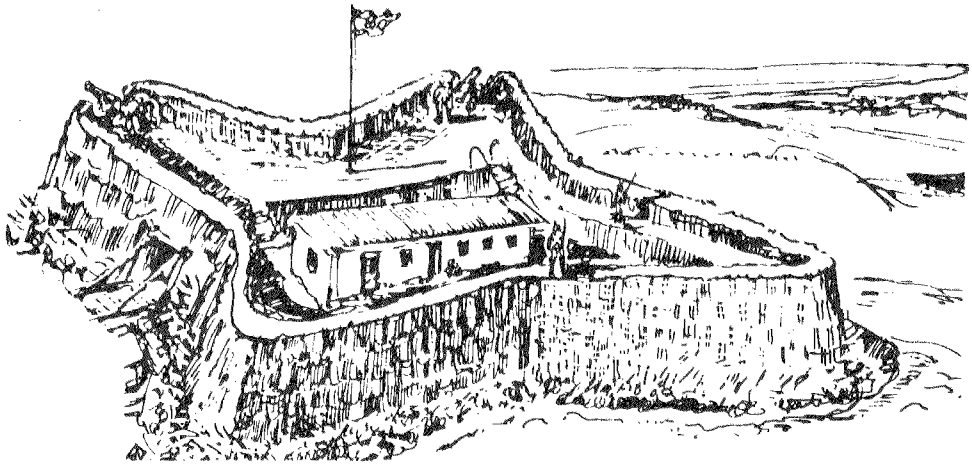

Redoute Duynhoop

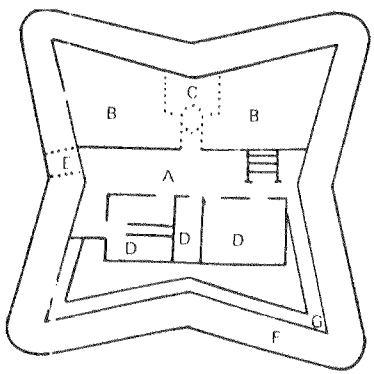

PLAN VIEW OF DUYNHOOP REDOUBT. CAPE ARCHIVES

A INNER SQUARE
B RAISED BATTERY
C POWDER MAGAZINE BELOW BATTERY
D LIVING QUARTERS
E ENTRANCE GATE
F RAMPARTS
G RAISED FOOTPATH

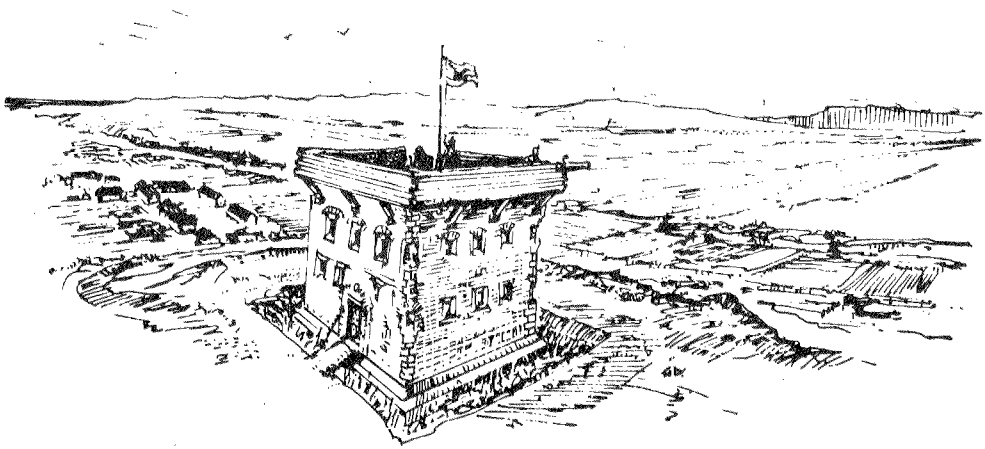

Redoute Coornhoop

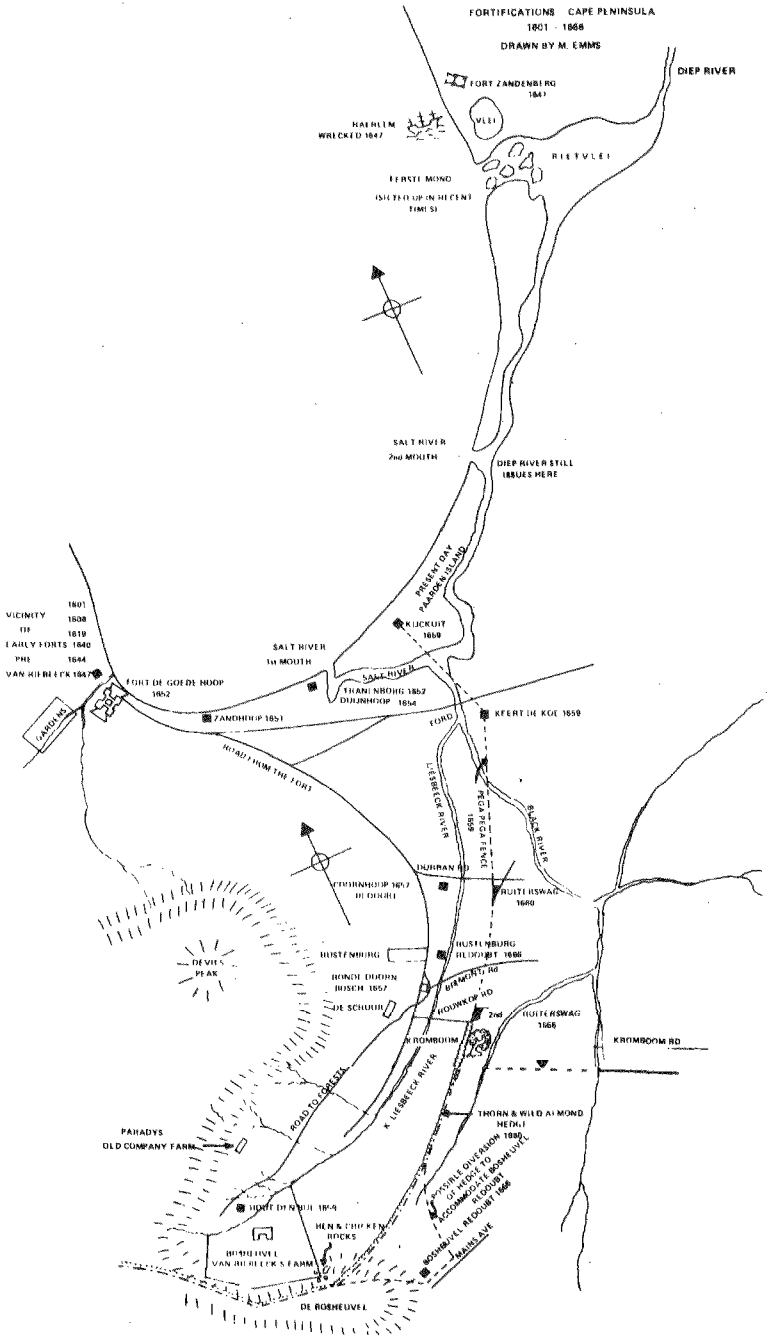
FORTIFICATIONS CAPE PENINSULA
1801 - 1866
DRAWN BY M. EMMS
DIEP RIVER
FORT ZANDENBERG
1847
VLEI
HAERLEM
WRECKED 1847
RIETVLEI
FERSTE MOND
(SIFTED UP IN RECENT
TIMES)
SALT RIVER
2nd MOUTH
DIEP RIVER STILL
ISSUES HERE
PRESENT DAY
PAARDEN ISLAND
KIJCKUIT
1659
VICINITY
OF
EARLY FORTS
PRE
VAN RIEBEECK 1647
1801
1808
1819
1840
1644
SALT RIVER
1st MOUTH
SALT RIVER
TRANENBORG 1652
DUIJNHOOP 1654
FORT DE GOEDE HOOP
1652
GARDENS
ZANDHOOP 1651
KEERT DE KOE 1659
FORD
ROAD FROM THE FORT
LIESBEECK RIVER
PEGA PEGA FENCE
1659
BLACK RIVER
DURBAN RD
RUITERSWAG
1660
BUSTENBURG
BUSTENBURG
REDOUBT 1666
DEVIL'S
PEAK
BONDE DUDEN
BOSCH 1657
BIRMONT Rd
ROUWKOP RD
DE SCHUUR
2nd
RUITERSWAG
1666
KROMBOOM
KROMBOOM RD
ROAD TO FORESTS
K. LIESBEECK RIVER
THORN & WILD ALMOND
HEDGE
PARADYS
OLD COMPANY FARM
POSSIBLE DIVERSION
OF HEDGE TO
ACCOMMODATE BOSHEUVEL
REDOUBT
BOSHEUVEL REDOUBT 1666
HEN & CHICKEN
ROCKS
MAINS AVE
DE BOSHEUVEL

VERVOLG HISTORISCHE VERDEDIGINGSWERKEN IN ZUID-AFRIKA

West naar Oost:	Bouwjaar:
fort Zandenberg	1647
wachthuis Kijckuyt	1659
redoute Tranenborg	1652
redoute Duynhoop	1654
fort (kasteel) De Goede Hoop	1652
redoute Zandhoop	1651
wachthuis Keert de Koe	1659
redoute Coornhoop	1657
redoute Rustenburg	1666
wachthuis Houdt den Bul	1659
redoute Bosheuvel	1666

Oer-Hollandse namen voor Hollandse werken waarop eertijds trots de Hollandse vlag wapperde . . . . . .

Literatuur:

'Lantern' jg. XXV nr. 4, juni 1976 (Postbus 1758 Pretoria).

'Before Van Riebeeck' door Major R. Raven-Hart.

'Kirstenbosch, Historical introduction' by Dr. Mary Cook.

'Die Kasteel en ander vroeë Kaapse vestingwerke 1652-1713' door Anne Ras (Thesis) in Jan van Riebeeck's Journal.

EEN GEHEIMZINNIGE HOLLANDSE EIHANDGRANAAT

door J. F. J. Bonewit.

Onlangs zag de schrijver dezes op de rommelmarkt in Rotterdam tussen een hoop roestige ijzer en blikwaren een voorwerp liggen dat verdacht veel weg had van een vooroorlogse Hollandse eihandgranaat. Na wat loven en bieden veranderde de granaat, want een granaat was het, voor het alleszins schappelijke bedrag van *f* 1,-- van eigenaar, waaruit afgeleid mag worden dat de marktkoopman het bewuste ding wellicht voor een beschadigd, ouderwets eindstuk van een gordijnrail gehouden zal hebben.
Thuisgekomen werd de granaat, die overigens geruststellend licht was, nogmaals terdege gecontroleerd op nog aanwezige springstof of ontsteker, hetgeen zoals eigenlijk al verwacht werd niet het geval bleek te zijn. De volgende stap was het verwijderen van een zeker 30 jaar oude laag vuil van het granaatlichaam. Hiertoe bewezen een gedegradeerde nagelborstel en heel veel water hun goede diensten.
Na de reiniging stond er op de gootsteen een kletsnat zwartkleurig voorwerp met een hoogte van circa 11,6 cm en een middellijn van ongeveer 6,1 cm.
De basis van de granaat wordt gevormd door een vast voetje dat er veel lijkt op de bodemschroef van de scherfgranaat no. 1 (zie afbeelding 1). De top van de granaat is een draaibare sluitdop die volkomen gelijk blijkt te zijn aan de sluitdop van de eerdergenoemde granaat no. 1. Het lichaam van de granaat bestaat uit 2 blikken helften waarbij de bovenhelft over de onderhelft schuift.

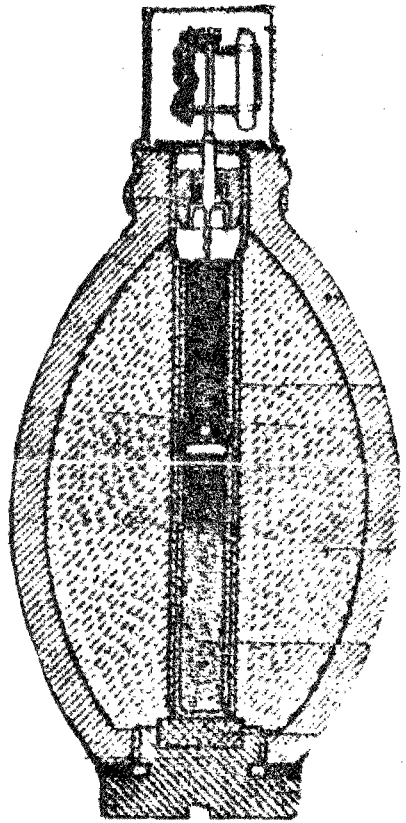

afbeelding 1:
scherfgranaat no. 1

Terwille van die lezers die niet (meer) zo bekend met de voorloorlogse bewapening zijn zullen wij een beknopt overzicht geven van de gebruikte handgranaten bij de landmacht vanaf de periode van herinvoering in 1916 tot aan het jaar 1940.
In dit overzicht valt de nadruk op de eihandgranaten daar deze bij deze determinatiepoging het meest relevant zijn. Dientengevolge bewaren we de schokbuisgranaat, doosgranaat en de rookgranaat voor een wellicht volgende keer.
De handgranaat als militair wapen deed in de loop van de zeventiende eeuw zijn intrede in het toenmalige Staatse Leger. Volgens de overleveringen moeten wij de granaat ons voorstellen als een met buskruit gevulde metalen of glazen bol die aan de buitenkant beplakt was met musketkogels voor een min of meer gecontroleerde fragmentatie.
Dit geheel werd ondermeer om beschadiging te voorkomen tenslotte in een doek verpakt.

De granaat zal zeker in een gesloten ruimte, wel efficiënt geweest zijn maar het zwakke punt was en bleef toch wel het moeten aansteken van de lont met behulp van open vuur. Dit nadeel zal vooral geteld hebben bij vochtig weer en nachtelijke aanslagen.
In de daarop volgende eeuwen wist de granaat zich in de militaire dienst te handhaven in een wel wat handzamer vorm, maar het grote nadeel van het benodigde open vuur werd nooit afdoende opgelost. In de laatste helft van de vorige eeuw zag het er voor de toekomst van de handgranaat somberder uit dan ooit tevoren in zijn eeuwenlange bestaan.
In de Engelse 'Treatise on Ammuntion' van het jaar 1887 werd de handgranaat uitgemaakt voor een 'archaisch voorwerp', deze opmerking zou in de daarop volgende 40 jaar gelogenstraft worden. In de eerste wereldoorlog werd de glorieuze 'come-back' van de handgranaat op het slagveld een feit. Aan beide zijden van de frontlijn werd officieel en officieus druk gezocht naar een type dat een optimale combinatie was van: hanteerbaarheid, betrouwbaarheid, veiligheid, uitwerking en makkelijke produktie. De Engelsen ontwikkelden de bekende 'Mills Bomb' na de tweede Wereldoorlog ook in Nederland in de bewapening opgenomen -. de Fransen kwamen met een grote verscheidenheid aan granaten, waarbij de vaak zeer onconventionele vormen opvielen. Uit deze tijd stamt ook de geboorte van de beruchte Duitse 'Stielhandgranate'.
In Nederland bleek men op dit gebied toch ook niet geheel stil te zitten want in het bloedige jaar 1916 kreeg een zekere luitenant J. Bührman van de speciale diensten van het Depot der Genie opdracht een handgranaat voor het Nederlandse Leger te ontwikkelen. Uit deze ontwikkeling kwam spoedig de 'springbus 1916', een in onze ogen uitermate griezelig ding, dat zeker geen aanspraak kon maken op de titel een voor de gebruiker veilige granaat. De springbus bestond uit een conservenblik dat ten dele met springgelatine gevuld was en ten dele met metalen doppen, de springstukken. Het slagpijpje werd door een stukje vuurkoord ontstoken. Dit vuurkoord werd op zijn beurt weer ontstoken door een krans van luciferkoppen, die bij het wegwerpen langs een plankje met het strijkvlak van een luciferdoosje daarop streken. De vreugde om het nieuwe wapen was echter maar van korte duur toen de uitvinder van de granaat in de lente van 1916 door laten we maar zeggen 'bedrijfsongeval' met één van zijn wispelturige geesteskinderen om het leven kwam.
Dat men na deze droevige start niet bij de pakken neer is gaan zitten blijkt uit het zeer professioneel overkomend voorschrift 'Het gebruik en de opleiding van stormtroepen'.
In dit uit 1918 stammend voorschrift wordt gesproken over het gebruik van tijdgranaten voor de aanval (geen scherf!) en schokbuisgranaten bij de verdediging (wel scherf!).
Hoe wij ons die tijdgranaten voorstellen moeten blijkt niet uit het voorschrift; de genoemde schokbuisgranaten kunnen niet anders zijn dan de welbekende buisvormige granaten met een staart van touw die het neerkomen op de kop moesten garanderen.
Een wetenswaardigheid is het feit dat voor deze laatste granaat een katapultachtige werpinrichting ontworpen was die het geruisloos 'afleveren' van granaten op grotere dan werpafstand mogelijk moest maken. Deze werpinrichting had een circa 150 cm lange werparm met in het midden daarvan een gleuf waarin de schokbuisgranaat geplaatst kon worden.
De maximale werpafstand was ongeveer 100 meter, de reikwijdte kon gevarieerd worden door de granaat dichter of verder naar het einde van de werparm in de gleuf te plaatsen.

Het volgende voorschrift dat zich louter met handgranaten bezighield komt uit het jaar 1925. De in dit voorschrift beschreven granaten zullen onveranderd tot mei 1940 in gebruik blijven.
We zullen nu een kort overzicht geven van de bovenbedoelde eihandgranaten, maar alvorens daar mee te beginnen moeten we een fundamenteel onderscheid in de soorten handgranaten maken.

In principe kent men de volgende twee typen:
- aanvalshandgranaat
- verdedigingshandgranaat

De vernietigende werking van de aanvalshandgranaat berust op de luchtdruk die opgebouwd wordt bij de detonatie van de granaat. Dodelijk is deze granaat alleen op korte afstand van het springpunt; het veroorzaken van verwondingen, zoals gesprongen trommelvliezen, is uiteraard op wat grotere afstand van het springpunt mogelijk, vooral in gesloten ruimten.
Het bestaansrecht van deze granaat is gelegen in het feit dat de aanvaller zijn aanval niet behoeft te onderbreken om dekking te zoeken na het werpen van de granaat omdat de granaat immers maar een beperkte werkingsradius heeft. Het lichaam van deze granaat is dan ook altijd van licht materiaal zoals: blik, karton, kunststof etc.
De uitwerking van de verdedigingshandgranaat berust daarentegen in het uiteenslaan van de zware gietijzeren mantel van de granaat. De hierbij vrijkomende scherven kunnen op vele meters afstand gevaarlijk zijn voor ongedekt personeel, het zoeken van dekking door de werper na de gooi is dan ook meestal wel nodig.
Aan aanvalshandgranaten had het voorlorlogse Nederlandse Leger de volgende typen ter beschikking:
- scherpe eihandgranaat no. 3
- halfscherpe eihandgranaat no. 3
- oefeningshandgranaat no. 3a
- oefeningshandgranaat no. 3b

De scherpe granaat no. 3 was in feite de enige aanvalshandgranaat die in gebruik was.
De granaten halfscherp no. 3, 3a, 3b waren oefenattributen.
De onderlinge verschillen bestonden hieruit dat de halfscherpe no. 3 geen springlading had, wel een scherpe ontsteker, 3a van hout was en 3b de vorm van een granaat had en bestemd was voor werpoefeningen.

Aan scherfhandgranaten hadden we:
- scherpe eigranaat no. 1 (zie afb. 1)
- halfscherpe eigranaat no. 1
- oefeningshandgranaat no. 1a
- scherpe eihandgranaat no. 1b
- scherpe eihandgranaat no. 2

De scherpe granaat no. 1 was een zwart geschilderde, gietijzeren granaat (zie afb. 1), de granaten halfscherp no. 1, 1a, 1b waren oefengranaten en verschilden onderling op dezelfde wijze als de oefenaanvalshandgranaten.

De scherpe eihandgranaat no. 2 is een raadselachtige zaak. De schrijver heeft tot nu toe geen enkele afbeelding van deze granaat kunnen vinden, beschrijvingen van 'het ding' kunnen eveneens nergens gevonden worden. In het eerdergenoemde voorschrift uit 1927 wordt alleen opgemerkt dat deze granaten in beperkte aantallen bij de stormtroepen gebruikt werden. Onbevestigde geruchten zeggen dat de granaat in kwestie een sterke gelijkenis heeft met de Engelse 'Mills Bomb', misschien is de no. 2 zelfs een 'Mills' geweest. Wellicht kan één van onze leden in deze uitkomst geven?

Alle genoemde eihandgranaten werden ontstoken met behulp van een zogenaamde wrijvingsontsteker. Na het afdraaien van de sluitdop werd deze met een korte ruk van de granaat afbewogen, hierdoor werd een van hakkels voorziene draad (= trekker) door een hoeveelheid sas getrokken, de ontstane wrijvingswarmte ontstak het sas waardoor na een vertraging van 4,5 seconden het slagpijpje de lading deed ontploffen.

Na de voor ons zo slecht afgelopen militaire strijd tegen onze oosterburen in mei 1940, vielen grote aantallen handgranaten no. 1 en no. 3 in handen van de bezetters. Deze granaten hebben toen landverradelijk de Duitsers onder de respectievelijke aanduiding 'scharfe Eihandgranate Nr. 312 (h)' en Nr. 301 (h) helaas gediend.

We keren nu na de inventarisatie terug naar onze eigenlijke opzet te weten de determinatie van de op de rommelmarkt gekochte granaat.

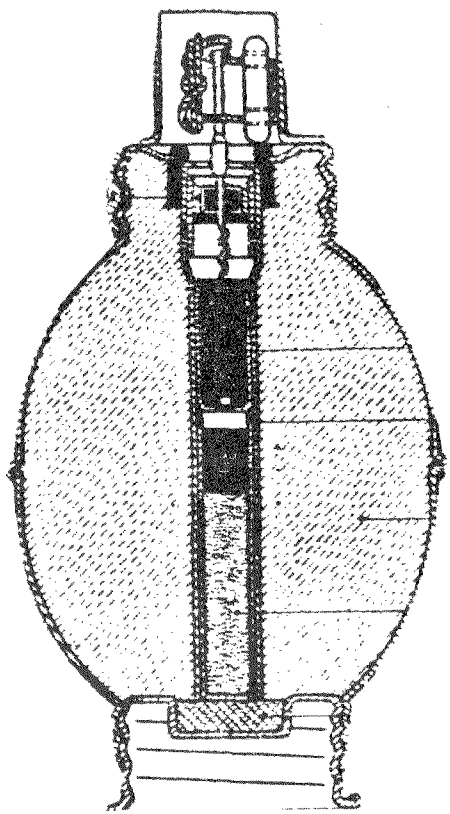

afbeelding 2: doorsnede no. 3

Gelet op het bovenstaande kunnen we het volgende stellen:

- de granaat is gezien zijn blikkerige verschijning geen scherfgranaat
- de granaat is niet bekend als oefenattribuut

Voegen we hierbij nog de volgende waarnemingen:

- sluitdop en voet van de onbekende granaat zijn identiek aan de sluitdop en de voet (= bodemschroef) van de scherfgranaat no. 1
- het verloop van de vorm van de granaat in kwestie is gelijk aan het verloop van de vorm van de scherfgranaat no. 1.

Uit het hierboven aangevoerde feitenmateriaal mogen we dus concluderen dat de onbekende granaat verwant is aan de scherfgranaat no. 1.

De schrijver denkt dat deze geheimzinnige granaat een blikken overtrek geweest kan zijn van een tot nu toe onbekend oefenattribuut.

Misschien is er iemand onder ons die de granaat kent en het raadsel kan ontsluieren, de schrijver houdt zich aanbevolen.

Bronvermelding:

'Hoe onze eerste handgranaat tot stand kwam' - artikel uit onbekend tijdschrift.
Het gebruik en de opleiding van Stormtroepen - door 1e lt. W. L. Koster, Breda 1918.
Voorschrift Handgranaten - K. M. A. 1925.
Voorschrift nr. 42. Tactisch gebruik van Rook - K. M. A. 1932.
Handboek voor den Soldaat deel 1 - K. M. A. 1935.
Waffenrevue nr. 7 - Karl R. Pawlas, december 1972.
Grenades & Mortars - Ian Hogg, 1974.

UIT HET DAGBOEK VAN LUITENANT DONCK (VII)

door C. A. Heshusius

Vendutie: een gebeurtenis van importantie op een buitenpost op Bangka

'Een klerk, met weinig tractement, heeft veertien dagen verlof naar Batavia, om zijn kind naar school te brengen. Daar hij geen geld en geen vrouw heeft, besloot hij het weinige dat hij bezat, maar te verkopen. Hij houdt dus vendutie.
Een ieder, die wil helpen, komt dan opdagen, om voor veel geld weinig te kopen.
Dit is de manier om elkander te helpen. Als afslager fungeert dan een vriend, die alle moeite doet om de prijzen op te jagen.
Een splitje (whisky soda) wordt gratis geschonken, later gevolgd door de pait (bittertje); doch aan het slot wordt de drank voor goede prijzen verkocht.
Op een vorige vendutie kocht ik wat tijdschriften, waar mijn huisjongen veel in bladert. Kom ik 's middags na de rijsttafel bijtijds thuis, dan gaan wij samen op de trap zitten, en moet ik hem vertellen wat die illustraties voorstellen. Hierdoor leer ik vrij aardig mijn maleis'.
Een vendutie werd op de dag zelve steeds aangekondigd door het slaan op een grote gong die in de voortuin stond. Op dit eentonige geluid stroomden de mensen toe.
We hebben hier tevens een kijkje op de problematiek op een buitenpost wanneer een kind iets ouder werd. Dan was er helemaal geen mogelijkheid meer voor onderwijs.
Het kind moest dan helemaal naar Batavia, op een internaat of - wat soms goedkoper was - bij andere mensen 'in de kost'.
Verder zien wij in gedachte luitenant Donck al met zijn huisjongen op de voortrap van de woning zitten. Ook 'koloniaal'; het doet weldadig aan om het koloniale leven ook eens uit deze hoek te bekijken.

Koninginnedag in de rimboe.

En nu naderde een belangrijke dag, namelijk donderdag 31 augustus 1899, de dag waarop de jonge Koningin Wilhelmina 19 jaar zou worden. Reeds sinds één jaar was haar moeder, Koninging Emma, geen regentes meer.

De viering van deze dag werd grandioos. Het was een stukje vlagvertoon op de meest sympathieke wijze en een ieder deed daar spontaan aan mee.
Heden ten dage wordt wel eens door niet ter zake kundige 'progressieven' betoogd dat Nederland in Indië een schrikbewind zou hebben gevoerd. Wij worden over dit soort kretologie niet eens boos en glimlachen slechts. Men leze wat Donck er over noteerde:

'Ter ere van de verjaardag van Hare Majesteit de Koningin knalde om vijf uur 's morgens het kanonschot. Kort daarna hoorde ik het geluid van trompet en harmonika.
De onderofficieren en europese fuseliers kwamen aangemarcheerd, meevoerende een aantal lampions. Voor mijn stulpje werd het Wilhelmus gespeeld en gezongen en tot besluit een driewerf hoera voor de Koningin.
Om zeven uur namen de spelen voor de militairen een aanvang; alle dames en heren van de Pangkal waren aanwezig, terwijl de bevolking in grote getale kwam opzetten.
Omstreeks half tien was dit feest ten einde. Daarna, in de soos geneusd of alles in orde was. Een bad en een schoon wit pakean (pak) was nodig alvorens te gaan rijsttafelen.
Ook de mail was aangekomen, met ook brieven uit Batavia.
Toen het vijf uur in de middag was trok ik weer naar de benteng (het fort) teneinde een oogje in het zeil te houden bij de voorbereidingen voor het avondfeest dat op de cour zou plaatshebben.
Een primitief toneel, met palmbladeren als coulissen. Het voetlicht werd gevormd door een aantal vetpotjes, terwijl een grote lamp en een dertigtal lampions als verlichting dienst deden. Voor de notabelen waren wèl stoelen, doch het overige publiek moest maar hurken. Dat kunnen de inlanders goed.
Even dreigde de regen het feest te verstoren. Maar gelukkig was het slechts een dreigement.
Het programma was nogal afwisselend: ordeoefeningen, schermen sabel, carré sabel, voordrachten; chinese dans en tot slot het levende orgel. De orgeldraaier, een europees korporaal, had echter te veel met Bacchus (de god van de wijn, (C. A. H.)) staan praten; de kerel was niet van het toneel te krijgen, zodat hij tenslotte tot groot vermaak van het publiek bij zijn benen van het podium werd getrokken.
Tegen tien uur was het assaut beëindigd; toen naar de soos, waar een dansje werd gemaakt.
De heer Von Kotsch, voorzitter van de soos, had gezorgd voor een afwisseling; vier inlanders voerden de Palembangse dans uit; heel interessant.
In de nacht keerden wij naar huis. De verjaardag van de Koningin was op Pangkal Pinang feestelijk gevierd'.

Problemen met europese militairen en met schoolkinderen

Op zaterdag 2 september, dus twee dagen na het koninginnefeest, schreef Donck (een beetje te neerbuigend naar onze 20e eeuwse visie) in zijn dagboek:
'Het assaut werpt goede vruchten af, want de soldaten willen nu blijven oefenen en zelfs toneel spelen. Men grijpt alweer te hoog. Maar het is goed dat de mensen hun vrije tijd nuttig kunnen besteden'.
Hier had hij het vermoedelijk over de paar Europese militairen. De inheemse militairen daarentegen, die hun gezinnen bij zich hadden en in hun eigen land woonden, wisten heus wel de tijd te gebruiken.

Men behoeft geen romanticus te zijn om te kunnen vatten hoe onze jeugdige vorstin in die dagen in Indie 'over kwam'. Men bekijke slechts dit schilderij van Otto Eerelman, nu nog te zien op Paleis Het Loo, om te begrijpen welke voorstelling het Indische Leger zich maakte van die zowel knappe als sportieve blanke koningin, zo heel ver weg in Holland.

Voor de Europeanen was het echter moeilijker: in die tijd waren de Europese soldaten ongehuwd en in de tropen, zeker op de Buitengewesten, was daar het probleem dat zij geen meisjes van hun eigen type hadden en dat zij zich vreselijk verveelden.
Het misbruik van sterke drank was toen een groot probleem.
Een 'welzijnszorg', zoals wij die later kenden, was er toen nog helemaal niet, terwijl het eerste militaire tehuis - maar dan vèr af, in Magelang op Java - eerst kort tevoren was opgericht door de zendeling Van der Steur, later bijgenaamd 'Pa van der Steur'.

In begin september een paar kleine grappige voorvallen n. l. dat de jeugd voorlopig geen school heeft: 'Mademoiselle, de onderwijzeres,heeft haar contrakt verbroken en is er vandoor. Daar zit het schoolbestuur'.
Dat de jonge onderwijzeres niet blaakte van ijver, dat hadden we al eerder vernomen.
En nu dit nog. De vrijgezel Donck gaat onverstoorbaar voort en noteert in zijn dagboek:
'Voortaan zullen de kinderen elke woensdagavond tussen zeven en acht in de soos mogen dansen'.
Het dansprobleem is hiermee opgelost, maar het schoolprobleem blijft.
En nu wordt ook de artillerie uitgetest:
'De benteng is in het bezit van twee voorlaad vuurmondjes, welke in de bastions zijn opgesteld; teneinde te voorkomen dat de kardoezen te oud worden, hebben wij vanmorgen een aantal schoten gelost'.

Medio september kreeg Donck zijn spullen uit Batavia aan, waarop hij al wachtte vanaf eind maart:
'Feestdag, want de mail was weer binnen, ook mijn kist welke men met een rijstprauw had opgezonden, was dan eindelijk in mijn bezit. Het was gezellig mijn bezittingen weer eens in handen te krijgen. Alhoewel ik als enige luitenant ter plaatse ondercommandant van de postcommandant ben en steeds de functie van luitenant van de week vervul, mag ik toch in civiel lopen als ik geen dienst heb'.

Later heeft men voor dit soort zaken een oplossing gevonden want de enige luitenant kon natuurlijk niet permanent luitenant van de week zijn.
Men liet dan oudere onderofficieren mee rouleren.
En het is zonder meer komisch om in onze tijd te lezen dat een militair ook eens in burger mag lopen.
Men liep in die tijd als militair veel meer in uniform dan thans. De onderofficieren en de manschappen mochten in het geheel niet in burger lopen.
Het zou tot circa 1920 duren alvorens een onderofficier van het KNIL buiten dienst in burgerkleding mocht verschijnen; beneden de rang van onderofficier is het tot aan de opheffing van het KNIL zo gebleven . . . . . .

Op 22 september memoreerde Donck dat hij nu zes maanden in de tropen zat;
hij voelde zich uitstekend, maar toch kon men aan hem zien dat hij in een tropisch klimaat leefde; hij zal er wat valer uit hebben gezien.
'Mijn hollandse kleur is al verdwenen maar niettegenstaande Bangka dat niet zo bijster gezond is, ben ik nog geen dag ziek geweest'.

In de soos werd nu een toneel gemaakt omdat de Europese fuseliers inderdaad een toneelclub hadden opgericht en een opvoering niet tot de onmogelijkheden ging behoren.
Een erg positief geluid dus.

Rijsttafel en kikkerbilletjes

Even verder vertelde Donck ons eigenlijk voor het eerst over het merkwaardige voedsel dat men in de Archipel nuttigde.
Hij had, merkwaardigerwijs, er tot nog toe niet over geschreven.
Wij namen echter wel aan dat hij toch wel de nodige porties rijst naar binnen had gewerkt, want Europese maaltijden met aardappelen, dat was er - zeker toen - zelden bij.
Een bekend gezegde in die tijd was, dat men als nieuwkomer in de Oost pas geacclimatiseerd was wanneer men 'een pikol' (circa 60 kg) rijst had verorberd.
Nu, dit was aardig van toepassing op onze luitenant.
Dit keer at hij bij de kapitein-Chinees: 'Bami gegeten met kikkers; de heren dachten dat ik niet in de gaten had wat voor gerecht in de bami verwerkt was, maar het was mij bekend dat Chinezen dolgaarne kikkers eten. Vaak zie ik 's avonds in het gras bij de benteng de Chinezen naar jonge kikkers zoeken'.
Kikkers, zeker de grote sawah-kikkers hielden zich schuil daar waar het vochtig en donker was. Men moest ze daar met een lampje gaan zoeken en ving ze dan makkelijk. Daarna werden die kikkers geslacht en de achterpoten en dijen als lekkernij opgepeuzeld.

Donck stuwende kracht voor alle sociale activiteiten

In eind september 1899 kwam de resident van Bangka, de hoogste gezagsdrager van het eiland, voor een dienstbezoek in Pangkal Pinang.
Eerder hadden wij abusievelijk vermeld dat Pangkal Pinang de hoofdstad van Bangka was; in Donck's tijd was dit nog het plaatsje Muntok.
Er werd die avond uiteraard een receptie gehouden en wel ten huize van de heer Von Kotsch.
En twee dagen later kwam de resident in hoogst eigen persoon bij Donck thuis een praatje maken:
's Avonds bezoek gehad van de resident; hij zag nu ook dat mijn inlandse woning toch geen verblijf voor een officier was.
Maar ja, een woning wordt er voor mij niet gebouwd, daarom geloof ik dat ik niet meer zo lang hier zal blijven.
Hij was anders van mening dat ik hier veel deed voor het gezellig onderling verkeer'.
En dit gezegde klopte wel, want ook de muziek behoorde tot het terrein van luitenant Donck:
'Onze inlandse kapelmeester kwam bij mij met zijn viool.
Ik zing en fluit hem dan verschillende dansen voor; waarvan hij de melodie op zijn instrument naspeelt. Hij speelt het dan klaar zijn orkest deze te leren.
In zijn soort een zeer verdienstelijk man'.

Maar Donck had nóg meer pijlen op zijn boog. In oktober gaf hij bijvoorbeeld op een avond dansles aan de kinderen (maar niet zo lang): 'daar ik uit eten moest.
De familie Von Kotsch gaf een klein dineetje ter ere van de resident.

De familie Van Buuren, Komans en ik waren uitgenodigd. Zulke diners kunnen mij maar matig bekoren; ik houd meer van het genoeglijke huiselijke; kwamen pas half twee 's nachts thuis'.
Maar ook op weer andere gebieden was Donck de onvermoeibare promotor:
'Mevrouw van Buuren en ik zijn bezig met de kinderen de operette 'Assepoester' in te studeren. Ook een paar kinderen van de luitenant-Chinees en van de demang (inlands hoofd) nemen er aan deel'.

Vakantieverlof

Hoewel dit hedendaagse begrip bij het KNIL iets onbekends was, kon het toch gebeuren dat men er een poosje tussenuit trok.
Aangezien Komans transport had, een wagentje met paarden, trokken hij en Donck er wel eens op uit. Zo ook nu: in oktober had Komans een plan om er samen met Donck vier dagen op uit te gaan naar de kolenbranderijen te Koba.
Aangezien de postcommandant Van Buuren daar geen bezwaar tegen had, ging men op stap.
'Vroeg op; het nodige ingepakt en toen naar Komans, alwaar ik zou ontbijten.
Om kwart voor zeven reden wij af, gezeten in het lichte open karretje met een koffer tussen ons in. Koba ligt evenals Pangkal Pinang aan de oostkust en zuid-zuidoost daarvan.
Bij de mijn nr. 13 welke op tien paal van Pangkal Pinang af ligt, werd van paard verwisseld. Deed men dat niet dan zou zo'n tocht te veel tijd in beslag nemen.
Na tien paal gereden te hebben kregen we weer een fris paard; negen paal verder werd Roerau bereikt, een aan de zee gelegen kampong'.
Een 'paal' was een oude afstandsmaat en op Java was dat in die tijd 1507 meter.
Maar op Sumatra was de paal 1852 meter!
Toen echter Van Heutsz een paar jaar later gouverneur-generaal was, werden alle palen gestandaardiseerd op 1500 meter. De paal heeft nog tot in de twintiger jaren - en in het spraakgebruik nog veel langer - dienst gedaan als afstandsmaat, ondanks het feit dat men de kilometer officieel in de Archipel ging gebruiken.

Op vele plekken liep de weg langs de zee. Het wisselen van de paarden op de pleisterplaatsen was wel noodzakelijk om de reis te kunnen volhouden.
'In de bomen langs de weg zagen wij vele apen, wat voor mij een hoogst aardige gewaarwording was. Tegen half twaalf hielden wij halt om ons te goed te doen aan het rijstmaal dat Komans had meegenomen. Knus in de schaduw van een boom gezeten lieten wij het ons best smaken. Het genot van een flesje wijn deed de deur dicht.
Lang tafelden wij echter niet. Een uur later reden wij het erf op van de woning van de controleur BB (Binnenlands Bestuur) te Koba, de heer Manu Passa.
Hij is een Ambonnees, een zeer kundig en ontwikkeld man. Hij heette ons van harte welkom. Nadat hij vernomen had wat het doel van de tocht was, besloot hij met ons mede te gaan. Ook de kapitein-Chinees sloot zich bij ons aan'.
Het gezelschap ging nog 15 kilometer verder naar kampong Perlang; deze lag in tegenstelling met Koba niet aan de kust.

Men was nu aan de oostzijde bijna aan het eind van het eiland gekomen.
De tocht duurde vier uur. Men had wel draagstoelen besteld, maar wachtte daar niet op: dat zou te veel tijd vergen.
Het gezelschap, onze beide vrienden en de twee ambtenaren, ging te voet verder en wachtte bij de brug midden in het oerwoud op de draagstoelen die achter hen aan kwamen.
'Er moesten vier draagstoelen gereed gemaakt worden daar de weg thans door een bos liep en welke weg slechts te voet begaanbaar was. Elke draagstoel wordt door vier gehuurde koelies gedragen, twee voor en twee achter'.
Om deze koelies bijeen te halen liet de BB-ambtenaar op de tong-tong slaan; zo ging dat in die dagen!
'De tong-tong, een stuk uitgeholde boomstam, waarmede de bevolking opgeroepen wordt. Het slaan op de tong-tong brengt een zeer verdragend geluid voort'.
De weg was niet eenvoudig in de duisternis:
'En thans ging het door het donkere bos verder voorwaarts.
Miljoenen vuurvliegjes omringden ons: het was een fantastisch gezicht.
Voor de koelies was het lang niet gemakkelijk, daar de weg nogal zwaar was.
Half negen waren wij te bestemder plaatse.
Eerst een fijn bad genomen in een badgelegenheid, dat daar als het ware in de witte rotsen was uitgehouwen. Het was als een sprookje daar in de donkere avond in het heldere water rond te spartelen. Onder gezellig gekout werd het avondmaal genuttigd dat er wel heerlijk in viel. Tegen het middernachtelijk uur zochten wij onze legerstede op, waar ik weldra in diepe slaap viel'.
De volgende dag, zondag, was men aan de kust bij het uiteinde van het eiland.
'Het eerste wat Komans en ik vanmorgen deden was een zeebad nemen, maar dat lauwe water viel tegen en daar het gevaar van kaaimannen nogal groot is, trokken wij maar weer spoedig naar ons heerlijke frisse bad van gisteravond'.
In tegenstelling met wat de hedendaagse geïllustreerde reisfolders ons suggereren, hebben wij meer dan eens zelf ondervonden dat het zwemmen in een tropische zee - aangenomen dat dit geriskeerd kan worden met het oog op vraatzuchtige haaien en/of krokodillen - altijd teleurstellend is: lauw en plakkerig.

De dag daarna reisde men weer terug naar Koba en bleef daar logeren bij de BB-ambtenaar.
Donck had rustig de tijd om de dierenverzameling van zijn gastheer te bekijken:
'Na de rijsttafel een dutje gepakt, maar ja ik slaap 's middags niet veel, zodat ik weer bijtijds op was.
Na een kopje thee genuttigd te hebben doolde ik in de tuin van de gastheer rond; zag daar een beer die zelden op het eiland voorkomt en een aan een ketting vastgelegde kaaiman; prachtige orchideeën en prachtige bloeiende bougainvilles welke in struikvorm groeien'.

Bangka lijkt wel bij ons over te komen als het eiland van de krokodollen!

Behalve in de badgelegenheden van de militairen, vond men deze beesten in zee en werden ze ook aan de ketting vastgelegd in tuinen van particulieren.
Een vreemde bezigheid.

Eind oktober 1899 bemerkte Donck dat het op Bangka toch nog niet helemaal pluis was: 'Bangka heeft last van een bende Chinezen die sedert het oproer in de bossen leeft maar natuurlijk door het geheime Chinese genootschap geholpen worden.
Deze vrienden beginnen zich meer te vertonen'.

(wordt vervolgd).

AANGEBODEN:

Verslagen van de bijeenkomsten van de Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap 1948-1952, 1952-1956 en 1956-1961 (gebonden nummers), 1961-1968 (losse nummers zonder omslag) en het Wetenschappelijk Jaarbericht van genoemde vereniging 1947-1949, 1950-1952, 1953-1956 en 1957-1960 (gebonden nummers), 1961-1967 (losse nummers).

Bij voorkeur in zijn geheel over te nemen tegen elk aannemelijk bod.

Belangstellenden dienen zich te wenden tot:
de heer H. A. J. M. Beaumont - Spechtlaan 243
te Leidschendam - telefoon (070) 27 51 83.

DE DONDERBUS

Inkoop Verkoop Ruil
antieke Wapens, Orden, Militaria,
Uniformen, Uitrustingsstukken,
Documentatie Eerste- en Tweede
Wereld Oorlog, Aankopen van
gehele verzamelingen.

Adres: Sophiakade 5b,
Rotterdam 3016.
Geopend vrijdag 19-21 uur,
zaterdag 10-18 uur.

Telefoon 010-522297
01862-2338

3274 ZJ Blaaksedijk - NL.

ANTIEKHANDEL C. HOFSTEENGE
ZUIDERDIEP 142, GRONINGEN - tel. 050-136496
ANTIQUITEITEN EN CURIOSA
SPECIALITEIT: ANTIEKE WAPENS, UNIFORMEN EN MILITARIA
Geopend: dinsdag t/m vrijdag: 14.00 - 18.00 uur
zaterdag : 10.00 - 18.00 uur

CORRESPONDENTEN:

(3) 'UNIFORMKUNDE'
o.l.v. Dr. F.G. de Wilde, Jan Steenlaan 62, Naarden.

(4) 'RIDDERORDEN EN ONDERSCHEIDINGEN'
o.l.v. H.G. Meyer, Vollenbergstraat 6, Venray.

(5) 'MILITAIRE EMBLEMEN'
o.l.v. B.C. Cats, Claudiagaarde 72, Bussum en
C. van Ekeris, Anslostraat 183, 's-Gravenhage .

(6A) 'GESCHUT TOT 1850' o.l.v. A.F. Lancker , Grote Spie 347, Breda.

(7) 'MILITAIRE MUZIEK'
o.l.v. Mr. R.A. Schimmel, de Mildestraat 57, 's-Gravenhage.

(8) 'HISTORISCHE NEDERLANDSE VERSTERKINGEN (OVERZEE)
o.l.v. A.F. Lancker, Grote Spie 347, Breda.

(10) 'NAPOLEONTICA'
o.l.v. Prof. Dr. H.P.L. Harms Vogts, Utrechtseweg 102, Heelsum.

(11) 'TWEEDE WERELDOORLOG'
o.l.v. J.H.M. Berlemon, Porceleinvlinder 5, Leiden.

(12) 'MILITAIRE EN CIVIELE MINIATUURFIGUREN'
o.l.v. A.J. Weekenstroo, Heerenstraat 9-11, Buren.

(13) 'VAANDELS, STANDAARDEN, FANIONS, VLAGGEN'
o.l.v. Stichting voor Banistiek en Heraldiek, 'Huize Midgaard', Aan de Brink, Muiderberg.

(14) 'EERSTE WERELDOORLOG'
o.l.v. Drs. J.C. van Dijk, Grifthorst 16, Leusden - C.

(16) 'MILITAIRE GENEALOGIE'
o.l.v. Ir. Ch.C. van der Vlis, Anna van Burenlaan 50, Haarlem.

(17) 'MILITAIRE FOLKLORE'
o.l.v. F.W. van Steen, Lion Cachetstraat 2, Ermelo.

(18) 'MILITAIRE VOERTUIGEN EN TANKS'
o.l.v. M.C. van der Hoog, Beukenlaan 3, Nijkerk, J. van den Berg, Cronestein 85, Gouda en J. Bloemendaal, Scheldelaan 10, Heemstede.

(19) 'KONINKLIJKE LUCHTMACHT'
o.l.v. J. van den Berg, Cronestein 85, Gouda en P.C. Boer, Waterklaver 2, Gouda.

(20) 'KNIL'
o.l.v. W.R. van der Weide, Velperweg 147, Arnhem.

INTERESSEGEBIEDEN, WAAR (NOG) GEEN CORRESPONDENTEN VOOR ZIJN:

(1) 'Krijgsgeschiedenis, Korpsgeschiedenis KL'
(2) 'Tradities en ceremonieel'
(6) 'WAPENS en MUNITIE'
(9) 'Maritieme Geschiedenis'
(15) 'Koninklijke Marine'
(21) 'Militaire bibliografie, tijdschriften'

*** De tussen haakjes geplaatste nummers zijn indicaties t.b.v. de ledenlijst.